

Alicja Krakowska, Jan Lach

SPRAWOZDANIE Z PRAKTYKI STUDENTÓW GEOGRAFII WSP W ZWIĄZKU RADZIECKIM

W roku akademickim 1973/74 odbyły się 3-tygodniowe wymienne praktyki studentów Instytutu Geografii WSP w Krakowie i Instytutu Pedagogicznego im. N. Krupskiej w Moskwie. Grupa polska przebywała w ZSRR od 6 do 26 VI 1973 roku, a teren praktyki obejmował Moskwę i jej okolice. Program pobytu przewidywał przede wszystkim: poznanie organizacji i toku studiów oraz procesu dydaktyczno-wychowawczego na Wydziale Geograficzno-Biologicznym Instytutu Pedagogicznego; zaznajomienie się z problematyką naukowo-badawczą Katedr Geografii oraz z głównymi problemami fizyczno-ekonomicznymi Moskwy i jej okolic; zwiedzanie obiektów gospodarczych, kulturalnych i zabytków architektonicznych Moskwy, Zagorska, Kijowa i Lwowa.

W pierwszym tygodniu pobytu w Moskwie, grupa studentów zwiedziła Instytut Pedagogiczny, uczestniczyła m. in. w egzaminach studentów studiów dla pracujących, poznała organizację i tok studiów oraz zaznajomiła się z formami pracy organizacji młodzieżowej. Poza tym wzięła ona udział w posiedzeniu Rady Wydziału poświęconej rozprawie doktorskiej oraz w zorganizowanym spotkaniu z władzami Uczelni.

Instytut Pedagogiczny odgrywa ważną rolę w przygotowaniu kadry nauczycielskiej dla Obwodu Moskiewskiego, z którego to rekrutuje się większość studentów. Wśród studiujących nierzadko spotyka się także młodzież pochodzącą z innych, nawet bardzo odległych republik radzieckich. Studia o dwukierunkowej specjalizacji, np. geografia z biologią, czy geografia z językiem obcym, trwają 4 lata i prowadzone są zarówno systemem stacjonarnym, jak i zaocznym. Ważnym ogniwem w procesie dydaktycznym są terenowe praktyki geograficzne, organizowane po I, II i III roku studiów. Odbywają się one w różnych częściach Związku Radzieckiego, tak, by student mógł poznać różnorodność środowiska geograficznego i życia gospodarczego w poszczególnych strefach klimatycznych i regionach gospodarczych. Dla studentów lat dyplomowych organizowane są wyjazdy zagraniczne, m. in. w formie wymiennych praktyk terenowych.

Z innych wyższych uczelni Moskwy zwiedzano Uniwersytet

i m. Ł o m o n o s o w a, ze szczególnym uwzględnieniem Muzeum Ziemi. Zespół budynków uniwersyteckich imponuje przede wszystkim swym ogro-
mem i funkcjonalnością. Usytuowany na 160 ha terenu, z których 110 ha
przypada na główny budynek z salami zebrań, amfiteatrami, laboratoriami,
bibliotekami oraz częścią mieszkalną dla studentów. W części środkowej
posiada 26 pięter i 200 m wysokości, a w całości mieści ponad 30 tys. osób
(wraz z mieszkającymi tam studentami).

Dla geografów bardzo interesujące było uniwersyteckie M u z e u m
Z i e m i. Powstało ono z inicjatywy Rektora MGU, prof. Niesmiejanowa,
który w latach czterdziestych zwrócił się do władzy radzieckiej o zorgani-
zowanie jednego, kompleksowego, zarówno poznawczo-dydaktycznego, jak
i naukowego muzeum. Wyrosło ono z istniejących wówczas niewielkich,
pojedynczych i specjalistycznych (geologicznych, mineralogicznych, geogra-
ficznych) muzeów. W 1951 roku przygotowano pierwszą ekspozycję tego
muzeum, a w 200-lecie Uniwersytetu (1955 r.) całość udostępniono do wy-
korzystania.

Ekspozyty w muzeum ukazują strukturę wszystkich geosfer, a więc kom-
ponentów środowiska geograficznego wraz z formami działalności człowieka.
Jeden z jego działów obrazuje np.: genezę i budowę ziemi, jej procesy endo-
geniczne (m. in. budowę skorupy ziemskiej, procesy wulkaniczne, powsta-
wanie minerałów i bogactw naturalnych), procesy egzogeniczne i historię
ziemi, strefy roślinne i zwierzęce, fizyczno-geograficzne regiony świata itp.

W muzeum odbywają się zajęcia dydaktyczne studentów Uniwersytetu
i innych wyższych uczelni miasta. Ministerstwo Kultury i Szkolnictwa Wyż-
szego uznało Muzeum Ziemi jako wiodące oraz koordynujące i nadzo-
rujące badania naukowe wszystkich muzeów ZSRR, podległych temu re-
sortowi. Ponadto muzeum współpracuje z uniwersytetami i instytutami
naukowymi oraz muzeami Czechosłowacji, Węgier, Polski, Wielkiej Brytanii,
Francji i Ameryki Południowej. W myśl podpisanej umowy następuje wy-
miana ekspozatów i naukowej literatury, a także osiągnięć metodycznych.

Każdy dzień pobytu w Moskwie dostarczał coraz to nowych wrażeń,
wynikających z konfrontacji dawnej przeszłości miasta z ogromnym rozma-
chem w rozbudowie 7-milionowej stolicy państwa radzieckiego. Zwiedzając
z a b y t k i a r c h i t e k t o n i c z n e i h i s t o r y c z n e p a m i ą t k i
M o s k w y, można było oprócz ich piękna i wartości poznać historię pań-
stwa oraz czynniki miastotwórcze i ich rolę w poszczególnych erach dzie-
jowych.

Wspaniałą XV-wieczny zespół architektoniczny Kremla spełniał w swej
przeszłości nie tylko funkcję rezydencjonalną, ale także militarną i miesz-
kalną. Wokół Kremla jako rezydencji rozwijały się podgrodzia — dzielnice
miejskie, o funkcjach przeważnie handlowych, a niekiedy i obronnych. Współ-
czesny Kreml wraz z Placem Czerwonym i starym miastem to wspaniałe
muzeum zabytków średniowiecznej Moskwy (carskie pałace, dwory bojarów,

liczne cerkwie), która podobnie jak wiele starych miast Europy miała podwójną genezę i wielorakie funkcje miastotwórcze.

Postępujący rozwój funkcji stołecznej Moskwy, oraz funkcji ponadstołecznej jako metropolii światowej, sprzyja powstawaniu nowoczesnych form urbanistycznych w mieście. Przykładem są kompleksy mieszkaniowe i reprezentacyjne budynki biurowe na Prospekcie Lenina, Mira, Kalinina. Są to arterie wielkomiejskie o trzech funkcjonalnie różnych elementach: mieszkaniowym, biurowym i handlowym.

Ogromne tempo rozwoju Moskwy i jej rozległość terytorialna (875 km²) stwarzają wiele problemów komunikacyjnych. Wspaniałym przykładem ich rozwiązania jest moskiewskie m e t r o. Zbudowane w 1935 roku, dalej rozbudowujące się, osiągające aktualnie długość 140 km i wskaźnik gęstości 16 km/100 km² powierzchni, przewozi dziennie ponad 5 mln pasażerów. Sieć metra związana jest z zasadniczym, promienistym układem miasta o kilku współśrodkowych obwodach, przecinających się w różnych punktach. Obsługiwane jest przez 90 stacji o wspaniałym wystroju wnętrza, których tematyka zdobnictwa nawiązuje do różnych faz historii i rozwoju sztuki miasta i kraju.

Moskwa jest ponadto ważnym węzłem komunikacyjnym, m. in. kolejowym. Posiada 12 dworców, które w XIX wieku były dynamicznymi ośrodkami postępującej aktywizacji Moskwy i zarazem nowymi elementami w jej układzie urbanistycznym. Dworce te obsługują linie określonych kierunków np. dworzec Jarosławski — linię transsyberyjską, Kazański — linię biegnącą do Azji Środkowej, Białoruski — m. in. linię z Warszawą i krajami Europy Zachodniej.

Nie sposób omówić tu wszystkich zwiedzanych obiektów gospodarczych, kulturalnych i architektonicznych nowej i starej Moskwy. Z najnowszych należałoby chociaż wymienić 525-metrową wieżę telewizyjną w Ostankino, Wystawę Gospodarki Narodowej ZSRR, Hotel „Rossija“ na 6 tys. miejsc, Kremlowski Pałac Zjazdów, liczne teatry i muzea, a wśród nich wspaniała galeria malarstwa rosyjskiego (Tretiakowska Galeria). Na podkreślenie zasługuje tradycja parków i moskiewskich ogrodów, a szczególnie O g r ó d B o t a n i c z n y A k a d e m i i N a u k Z S R R, z bogatą kolekcją oryginalnych gatunków roślin różnych stref klimatycznych. Założony w 1945 roku, na dawnym rozległym terenie leśnym masywu Ostankina, należy do największych ogrodów botanicznych Europy. Dysponując bogatą i zarazem unikalną kolekcją roślinności, służy jako warsztat pracy dla wielokierunkowych badań naukowych. Badania tam prowadzone mają na celu m. in. opracowanie teorii do wprowadzenia i aklimatyzacji roślin, które w danych warunkach osiągnęłyby najwyższe możliwości produkcyjne. Ogród Botaniczny posiada określoną specjalizację eksponatów, które tworzą szereg oddziałów np. dendrologii, roślin uprawnych, ozdobnych, roślinności tropikalnej, fizjologii roślin, chorób roślin, zieleni miejskiej. Posiada eksperymentalne

bazy naukowe pod Moskwą, na Kaukazie, w Altaju, na obszarze stepowym Azji itp. Prowadzi wymianę z licznymi ogrodami i instytucjami krajowymi oraz z 650 ogrodami zagranicznymi.

Postępujący z ogromnym dynamizmem rozwój przestrzenny i urbanistyczny Moskwy oraz jej okolic, bardzo wyraźnie nawiązuje do rzeźby terenu i sieci rzecznej. Współczesna rzeźba terenu, na którym rozwija się miasto, nosi piętno epoki lodowcowej. W jego krajobrazie zaznaczają się faliste wysoczyzny morenowe, które są porozcinane szerokimi dolinami rzecznyymi. Moskwa leży na granicy trzech różnych typów rzeźby. Są to: a) morenowa grzęda Klińsko-Dmitrowska, b) Nizina Mieszczerska, c) wzniesienia, zwane Leninowskimi Wzgórzami. Miasto posiada gęstą sieć rzeczną, typową dla terenów morenowych strefy leśnej. Na jego terytorium występuje 150 rzek i strumieni o łącznej długości około 200 km. Większość z nich jest obecnie zasypywana lub ujęta w podziemne kanały. Największą rzeką, od której pochodzi nazwa miasta, jest Moskwa. Płynąc szeroką doliną wytworzyła trzy terasy, z których najwyższa a zarazem najlepiej wykształcona występuje na wysokości 30—35 m nad poziom rzeki. Na niej właśnie znajduje się znaczna część miejskiej zabudowy. Terasa ta na lewym brzegu rzeki przechodzi w rozległą równinę morenową. Rzeźba południowo-zachodniej części miasta nosi cechy krajobrazu wyżynnego i osiąga wysokość 200 m npm. Wyżyna w tej części zwana jest Leninowskimi Wzgórzami. Opada ona stromym stokiem ku dolinie Moskwy. Stromość zboczy dolin rzecznych Moskwy i jej największego dopływu (Jalzy), utrudnia w niektórych miejscach rozbudowę wysokokondygnacyjnej zabudowy i miejskiej sieci komunikacyjnej. Rzeka Moskwa meandrując ośmiokrotnie na terenie miasta tworzy jedną z kompozycyjnych osi, do której nawiązuje jego kształt, rozwój przestrzenny, a nawet radialny układ komunikacyjny.

W czasie trwania praktyki studenci geografii zapoznali się także z podmiejską strefą Moskwy. Wchodzi ona w skład aglomeracji miasta i rozciąga się daleko poza jego granice. Jest to obszar zaliczany do Wyżyny Smoleńsko-Moskiewskiej, charakteryzującej się typową rzeźbą polodowcową. W rzeźbie tej kontrastują ze sobą morenowe grzędy, porozdzielane obniżeniami dolinnymi.

Ważnym elementem w podmoskiewskim krajobrazie są liczne tereny leśno-parkowe, o dość dużej powierzchni. Wykorzystano je do lokalizacji ośrodków wczasowych i turystycznych, przeznaczonych głównie dla sobotnio-niedzielnego wypoczynku. Bliskość tych ośrodków (np. Archangielskoje, Tizskowo, Małachowka) i utrzymanie stałej komunikacji miejskiej z Moskwą, rozległy teren leśny i wspinały komfort obiektów, są ogromnym udogodnieniem w organizacji wypoczynku dla mieszkańców moskiewskiej metropolii.

W odległości 70 km na półn od Moskwy znajduje się największy ośrodek turystyczny moskiewskiej aglomeracji — Zagorsk. Słynie on ze wspinałych zabytków, m. in. Ławra Troice — Siergiejewa ze słynnym soborem Troic-

kim i XIV-wiecznymi ikonami. W Zagorsku znajduje się także jedyny w świecie Instytut Naukowo-Badawczy Muzeum Zabawek.

Obok szeroko rozwiniętej turystyki i wypoczynku moskiewska aglomeracja spełnia wiele różnorodnych funkcji wobec stolicy. Położone w najbliższym zapleczu osiedla mieszkaniowe (satelitarne), przekształcone z dawnych lotnisk i w przeważającej większości będące wsiami, skupiają nawet po 20 tys. mieszkańców. W strefie podmiejskiej znajduje się ponad 80 miast i osiedli typu miejskiego, będących lokalnymi ośrodkami przemysłowymi bądź usługowymi (np. Chimki, Szczelkowo).

Naczelnym jednak problemem moskiewskiej aglomeracji jest jej racjonalny rozwój ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania walorów środowiska geograficznego oraz rozbudowy terenów rekreacyjnych.

W drodze powrotnej do Polski grupa studentów przebywała przez dwa dni w Kijowie i zwiedziła Lwów.

Program pobytu grupy rosyjskiej Instytutu Pedagogicznego im. N. Krupskiej z Moskwy w Instytucie Geografii WSP został zrealizowany (19 IX—6 X 1973) w następujących formach:

- wycieczki naukowe w południowe regiony Polski,
- dyskusje dotyczące problematyki naukowej i dydaktycznej,
- spotkanie z władzami Uczelni i pracownikami Instytutu Geografii,
- zaznajomienie się z warunkami i procesem dydaktycznym wiejskich szkół gminnych,
- spotkanie z nauczycielami i uczniami szkół w Legnicko-Głogowskim Okręgu Miedziowym,
- poznanie warunków pracy i życia studentów środowiska krakowskiego.

Podczas pobytu w Krakowie grupa rosyjska zwiedziła architektoniczne zabytki miasta oraz najmłodszą dzielnicę przemysłową wraz z Kombinatem im. Lenina. Następnie grupa zapoznała się z problematyką Pogórza Wielickiego oraz kopalnictwem soli w Wieliczce. Nadto zwiedziła szkołę gminną w Wiśniczu, uczestnicząc w odbywających się lekcjach z różnych przedmiotów. Wycieczka naukowa w region Beskidu Sądeckiego i Pienin była przeglądem rzeźby Karpat Fliszowych, poznaniem strefy rekreacyjnej Nowy Sącz — Piwniczna — Żegiestów — Krynica, strefy granicznej z Czechosłowacją oraz problemów morfologicznych i gospodarczych Podhala. W dniach 3, 4 i 5 października grupa rosyjska przebywała w Legnicko-Głogowskim Okręgu Miedziowym. Po zwiedzeniu zespołu miast oraz kopalni miedzi w Lubiniu podejmowana była przez nauczycieli geografii pow. lubińskiego i młodzież tamtejszych szkół. W programie wycieczek uwzględniono również zwiedzanie obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu oraz poznanie stolicy Polski. W Warszawie zaprezentowano uczestnikom zabytki Starego Miasta, Krakowskie Przedmieście, Stadion 10-lecia oraz centrum handlowo-usłu-

gowe. W programie praktyki gości zagranicznych chodziło o pokazanie różnych regionów Polski, zarówno pod względem fizyczno-geograficznym, jak i społeczno-gospodarczym.

Alicja Krakowska, Jan Lach

REPORT ON THE PRACTICE OF PAEDAGOGICAL COLLEGE GEOGRAPHY STUDENTS IN THE SOVIET UNION

The present information is a review of physical-and economical geography problems as viewed upon by the students of the Department of Geography of Cracow Paedagogical Institute during their stay in Moscow. The programme of their 3 weeks stay included :

- acquaintance with the organization and course of studies as well as with didactic and educational process at Geographical and Biological Faculty of Paedagogical Institute ;
- visiting industrial and cultural objects and architectural monuments in Moscow, Zagorsk, Kijew and Lwow ;
- investigation of scientific and research problems of Geography Departments ;
- In the report some factors which are most important for a geographer from a cognitive and scientific viewpoint have been emphasized. Thus a special attention should be paid to University Earth Museum, to the Botanical Garden of Science Academy of the Soviet Union, to numerous architectural and historical monuments remains, to modern transport solutions (metro) and finally to the interesting town-planning obviously associated with the relief and with rivers system. The practice included also a visit to the suburban zone which is an important constituent of Moscow agglomeration, because of its numerous functions. An acquaintance with a region featured by different natural, social and economical conditions is an important stage of an education process of geography students.

Алиция Краковска, Ян Лях

ОТЧЕТ ПО ПРАКТИКЕ СТУДЕНТОВ ГЕОГРАФИИ КРАКОВСКОГО ПЕДИНСТИТУТА В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ

Настоящий отчет содержит обзор проблематики в области физической и экономической географии, с которой ознакомились студенты Кафедры географии Краковского пединститута, пребывавшие на практике в г. Москве.

Программой 3-недельной практики предусматривалось между прочим:

- ознакомление с организацией и ходом учебы, а также учебно-воспитательным процессом в Биолого-Географическом отделении Пединститута ;
- ознакомление с хозяйственными и культурными достопримечательностями, а также архитектурными памятниками городов Москвы, Загорска, Киева и Львова ;
- ознакомление с научно-исследовательской проблематикой работы в Кафедре географии.

В отчете подчеркнуты моменты, существеннейшие для географа с познавательной и научной точек зрения. Итак, специального внимания заслуживают Университетский музей Земли, Ботанический Сад АН СССР, многочисленные архитектурные и исторические памятники, новое в области транспорта (метрополитен), а также интересная система градостроительства, явно связанная с рельефом территории и сетью рек.

Программа практики охватывала также ознакомление студентов с пригородной зоной, которая ввиду многочисленности ее функций является существенным звеном московской агломерации. Ознакомление с районом в других естественных, социальных и экономических условиях — важный этап в процессе формирования студентов географии.